

ИСТОРИЈА МЕДИЦИНЕ / HISTORY OF MEDICINE

Срби на Корзици у Великом рату – 2. део

Славица Поповић-Филиповић

Секција за историју медицине Српског лекарског друштва, Београд, Србија

САЖЕТАК

Историографија српског народа из Великог рата одала је дужно поштовање великим биткама и славним победама, није изоставила голготу повлачења српске војске и народа, Солунски фронт и друге фронтове. Мање је позната судбина 35.000 српских регрута, расељених младих људи, сага српске избегле колоније широм европских простора и даље. Циљ овог рада је да истакне судбине српских избеглица на Корзици и ода признање њиховим исцељитељима, који су долазили са различитих страна света као представници дипломатских, хуманитарних и медицинских мисија Србије, Француске и Велике Британије. Живот избегле српске колоније на Корзици у Француској био је организован залагањем представника краљевске Српске владе у Француској, Француског комитета за помоћ рањеницима, болесницима и избеглицама, Српског потпорног фонда, Болница шкотских жена, локалних власти и бројних појединаца на Корзици. Посебно је истакнута Болница шкотских жена на Корзици, која је за српске војнике и српске избеглице организовала Јединицу Корзика, са седиштем у Ајачу, изоловану болницу у Лазарету, док су амбуланте и диспанзери били распоређени по селима. У време када се обележава стогодишњица од Првог светског рата узвраћамо захвалност за посвећеност и пожртвовање свим странама, посебно Болници шкотских жена и др Елси Инглис, оснивачу и руководиоцу ове медицинске мисије.

Кључне речи: Први светски рат; француска медицинска помоћ; Српски Црвени крст; Српски потпорни фонд; Болнице шкотских жена; Корзика; Србија; Елси Инглис

**Др Елси Инглис, оснивач и
руководилац Болнице шкотских жена**
(The Scottish Women's Hospital for foreign
service)

Др Елси Мод Инглис (*Dr. Elsie Maud Inglis*, 1864–1917), оснивач и руководилац Болница шкотских жена широм Европе, дошла је у Србију априла 1915. и заменила др Елеонор Солто, која је руководила Првом јединицом Болнице шкотских жена у Крагујевцу. Истовремено је основала болнице у Ваљеву, Младеновцу и Лазаревцу. Окупацијом Србије одбила је да се повуче и остала да негује преко хиљаду рањеника и болесника у крушевачкој болници. По повратку у домовину, организовала је прославу Видовдана, на челу Организационог комитета промовисала српску борбу за ослобођење, основала нову болницу и отишла на Руски фронт и Добруцу, у пратњи Прве српске добровољачке дивизије [1, 2].

Др Елси Инглис, оснивач и „покретачки дух“ чланица Болница шкотских жена широм Европе, била је прва жена носилац високог српског одликовања – Ордена белог орла. Меморијална чесма на Црквенцу, у Младеновцу, најлепши је споменик посвећен др Елси Инглис и чланицама Болница шкотских жена који је српски народ подигао у време рата, као дар захвалности за њихову племенитост и пожртвовање. У знак сећања и поштовања на др Инглис, Болница шкотских жена је формирала Јединицу „Др Елси Инглис“ као појачање болницама на

Слика 1. Др Елси Мод Инглис (1864–1917)
Figure 1. Dr. Elsie Maud Inglis (1864–1917)

Солунском фронту. Меморијална болница „Др Елси Инглис“ у Единбургу је још један од споменика који подсећа на дела др Елси Инглис. Биста др Елси Инглис, поклон српског народа а дело Ивана Мештровића, изложена је у Националној галерији Шкотске, у Единбургу. После Првог светског рата комитети Болница шкотских жена у Лондону и Единбургу помогли су изградњу Меморијалне болнице за мајку и дете „Др Елси Инглис“ на Дедињу, у Београду (Слика 1).

Received • Примљено:
July 4, 2017

Revised • Ревизија:
August 25, 2017

Accepted • Прихваћено:
August 31, 2017

Online first: September 8, 2017

Correspondence to:

Slavica POPOVIĆ-FILIPOVIĆ
Ul. Koste Jovanovića 69/2
11040 Belgrade, Serbia
bobfilip@yahoo.com

Слика 2. Болница шкотских жена за Србе у Ајачу, на Корзици
Figure 2. The Scottish Women's Hospital in Ajaccio, on Corsica

Мање је познато да је у оквиру Болнице шкотских жена др Инглис основала Јединицу Корзика, која је прихватила српске избеглице на Корзици (Слика 2). Др Елси Инглис је лично посетила болницу на Корзици, била задовољна руководством др Мери Блер и организацијом болнице у Ајачу, као и бројним диспанзерима. На самом почетку рада болнице др Мери Блер је са шеснаест сестара и болничарки имала тежак задатак да „излечи и поврати у нормалан живот део изнемогле српске нације... Било је то поновно стварање нације сломљене и расуте по свету – опоравити и вратити у живот људе, жене и децу, која умиру“ [3].

Извештај др Мери Блер о првој групи српских избеглица на путу за Корзику

Извршни комитет Болница шкотских жена донео је одлуку о оснивању једне болнице на Корзици, са локацијом у Ајачу, која је имала циљ да се брине о српској избеглој колонији. Једно од сведочанстава о тим данима показује извештај др Мери Блер, којој је поверено руководство Јединице Корзика.

На путу за Корзику, децембра 1915. године, др Блер извештава са брода „Амазон“ [4]:

„Девог децембра др Андерсон (*Dr. Catherine Emslie Anderson*, 1881–1934) и ја смо отишли са сер Едвардом Бојлом и др Ђоком Ђурићем на четвородневно путовање у правцу Монастира (данашњег Битоља). Сер Бојл је пошао на пут у име Српског потпопног фонда да организује поделу помоћи избеглицима у Водени и Флорини. Ми смо пошли да бисмо видели стање и број избеглица и проценили њихове потребе за медицинском помоћи. Након што смо посетили избеглице у разним градовима, добила сам идеју о њиховим болничким потребама и обиму посла. У Водени је било око 150 избеглих породица, њих педесеторо је требало хитну помоћ, док је другима требала помоћ за неколико недеља.“

„У Флорини смо видели најтужније призоре српских војника, који су се довукли преко прелаза од

Охридског језера... Видели смо знатан број оних који су седели или лежали дуж пута, исцрпљени, гладни, рањених стопала. Неки су били тешко болесни... Сер Едвард Бојл је средио да ови људи и шест или седам стотина избеглих породица остану тамо док све не буде спремно да могу да их приме у Флорини. Један лекар и две медицинске сестре из друге јединице послати су да се брину о њима привремено, све док се избеглице не сместе.“

„Док је био у Флорини, сер Едвард ми је рекао да је по доласку у Солун наш најхитнији посао био да брзо склонимо избеглице на сигурно место. За тај задатак он се ослонио на нашу јединицу. Док смо били на путу, госпођица Хантер (*Miss Hunter*) организовала је рад са избеглицама у станици. Пре поласка питала сам сер Едварда Бојла, ако жели да то ми радимо, да ли ћемо имати материјалну помоћ Српског потпопног фонда за ту сврху. Док смо чекали наша сопствена задужења и распоред, понудили смо да обезбедимо особље. На нашем повратку из Флорине затекли смо све у најбољем реду – чај и хлеб да се окрепе избеглице по повратку, разапет шатор да се сместе преко ноћи и уговорен свакодневни превоз избеглица и њиховог пртљага у привремени логор на земљишту у околини руске болнице. Сер Едвард је био задовољан како је брзо организован и завршен посао, посебно што је то обављено упркос свим потешкоћама које су постојале у Солуну.“

„Убрзо након овог он (сер Едвард Бојл) позвао ме је и изложио своје планове. Стигла је понуда француске владе о бесплатном превозу избеглица до Ајача и за смештај тамо. Прва група требало је убрзо да крене. Замолио ме је да поведем своју групу тамо – извештај број особља би ишао са сваким транспортом како би брину о избеглицима при путовању. Он је желео да ја преузем управу здравствене службе избегле колоније, јер неће постојати друго болничко особље осим нас. Направио је један изузетак, који се тицао др Лилијас Хамилтон. Она се прикључује колонији и вероватно

ће преузети посао у кућама, као што је санитарна инспекција.“

Др Лилијас Хамилтон (*Dr. Lillias Hamilton*, 1858–1925) рођена је у Аустралији, обучила се за медицинску сестру у Ливерпулу, завршила Медицински факултет за жене у Шкотској, стекла титулу доктора медицине 1890. Живела је и радила у Индији у Калкути (1890–94) и у Авганистану, где је радила као лични лекар емира (1894–1897). Аутор је неколико књига, које су биле инспирисане њеним боравком у Авганистану. Године 1915. била је члан медицинске мисије Српског потпорног фонда – Јединице Комитет за бригу о рањеним савезницима (*Wounded Allies Relief Committee*), која је радила у Србији и Црној Гори (Подгорица). Учествовала је у повлачењу преко Албаније, а на Солунском фронту прикључила се Болници шкотских жена, која је основала болницу у Ајачу, на Корзици.

„Ја (др Блер) преузимам здравствену бригу за избеглице на броду. Плашим се да ће се једна жена породити на броду пре него што стигнемо на Корзику. Надам се да се то неће догодити пре него што стигнемо, али, у сваком случају, мислим да можемо да се побринемо за њу. Сматрам да ће бити пуно корисног посла за нас међу Србима на Корзици. Очекује се да ће их тамо бити пет или шест хиљада“ [4].

Др Мери Алис Блер, прва управница Болнице шкотских жена на Корзици

Др Мери Алис Блер (*Mary Alice Blair*) није само учествовала у оснивању Јединице Корзика Болнице шкотских жена на Корзици, већ је била и њена прва управница. Болница шкотских жена у Ајачу на Корзици почела је да ради 8. октобра 1915. и радила је до априла 1919. Болница је на почетку имала капацитет од 60 постеља, од којих је 40 било намењено мушкарцима и 20 женама. Гинеколошки случаји и породиље су такође били укључени, што ће се показати од непроценљиве вредности. Свакодневно је велики број болесника тражио медицинску помоћ у истуреним диспанзерима. Кућне посете и обиласци болесника у забаченим селима су такође били у домену деловања болнице на Корзици. Мада потреба за хируршким интервенцијама није била јако заступљена, Болница шкотских жена је установила малу операциону салу, што се показало корисним. У току деловања болнице обављене су 72 веће операције и 40 мањих. Поред честих појава маларије, треба истаћи да је туберкулоза била у порасту међу члановима српске избегле колоније, па отуда одлука да се оснује болница-санаторијум у Саланшеу.

Болница шкотских жена у Ајачу у току свог рада примила је око 1.700 болесника, од најстаријих до најмлађих чланова српске избегле колоније. У истуреним амбулантама и диспанзерима лечено је 15.515 болесника, док је у породилишту рођено 79 беба.

Руководиоци Болнице шкотских жена у Ајачу биле су др Мери Блер (*Dr. Mary Blair*), др Мери Филипс (*Dr. Mary Phillips*), др Елизабет Кортолд (*Dr. Elizabeth Courtauld*), др Матилда Макфејл (*Dr. Matilda MacPhail*),

др Една Гест (*Dr. Edna Guest*) и др Онорија Кир (*Dr. Honoria Keer*). Поред лекара руководиоца, у болници су радиле лекарке: др Кетрина Емсли Андерсон (*Dr. Catherine Emslie Anderson*), др Едит Холвеј (*Dr. Edith Blake Hollway*), др Софија Б. Џексон (*Dr. Sophia Bangham Jackson*) и др Мери Мичолина Грант Фергусон (*Dr. Mary Micholina Grant Ferguson*).

Августа 1915. др Мери Блер је са својим особљем пошла из Енглеске као испомоћ Болници шкотских жена у Ваљеву, којом је руководила др Алис Хачинсон (*Dr. Alice Hutchinson*). Окупацијом Србије, у великом повлачењу са српском војском су се повлачиле и савезничке медицинске мисије. Тако је др Блер на путу за Србију остала на Солунском фронту.

У повлачење са српском војском кренули су велика колона народа, хиљаде регрута, велики број породица са децом и старима. Чланови Српског Црвеног крста заједно са члановима савезничких хуманитарних друштава, Српским потпорним фондом и Болницом шкотских жена обишли су логоре избеглог народа, а медицинско особље је предложило хитност решавања њиховог збрињавања. У Солуну се др Мери Блер са осталим члановима Француског комитета, Српског Црвеног крста и Српског потпорног фонда организовала да прими, прехрани и пронађе привремен смештај за велики број српских избеглих породица, пре њиховог транспорта у Француску.

Симболично, на дан Божића, 25. децембра 1915. кренула је прва група са триста избеглица, којом је руководила др Мери Блер. Брод „Амазон“ са избеглицама пловио је преко Медитерана ка коначној дестинацији – острву Корзика. Убрзо је стигао још један брод са 500 српских избеглица. Док је Болница шкотских жена преузела организацију здравствене службе за српску колонију, чланице Српског потпорног фонда су имале задатак да раде на социјалним питањима.

Руководити Јединицом Корзика у Ајачу није био нимало лак задатак. Бродови су непрестано пристизали са избеглицама, а сваки нов почетак је доносио проблем уклапања и адаптирања на климу, нове обичаје и законе. „Дочекани су као хероји. Али какав јадан призор, били су то скрхани људи, многи нису могли да стоје, толико истрошени и изнурени, неки без ногу, други рањени, сви јадно запуштени, али одлучни, отресити до последњег“ [3].

„Почели смо са организацијом болнице... То је заиста прелепо место на дивном положају, са погледом преко мора на супротну страну планинске обале. Узимајући у обзир све околности, болница је дивна“, писала је госпођица Калбард (*Miss C. M. Culbard*), административна радница болнице.

У Болници шкотских жена у Ајачу са организовањем здравствене службе, која је била намењена искључиво српској избеглој колонији, основани су мушко, женско и дечје одељење. У извештају др Блер од 8. фебруара 1916. године стоји да су најчешће болести пегави тифус, маларија, пнеумонија и туберкулоза и да је болница примила 42 пацијента, од којих је било 24 војника. Почетком априла 1916. у болници се лечило

Слика 3. Др Мери Алис Блер (1880–1962)
Figure 3. Dr. Mary Alice Blair (1880–1962)

62 пацијента, али се осећала велика потреба за већим бројем болничког особља. Болница са комплетним женским особљем имала је поред лекарки, медицинских сестара, болничарки, рендген техничара, санитарног техничара, жене шофере, масере, администратора, куварице и праље.

Др Елси Инглис је посетила Болницу шкотских жена на Корзици априла 1916. и била је врло задовољна радом др Блер и целокупног болничког особља. Др Мери Блер је имала помоћ др Кетрин Андерсон (*Dr. Catherine Anderson*), лекарке с дипломом медицине из Абердина, која је радила у болници од 8. октобра 1915. до фебруара 1916. У мају су стигле др Едит Холвеј (*Dr. Edith Hollway*) и др Мери Филипс (*Dr. Mary Phillips*) са неколико медицинских сестара, а оне су већ имале лекарско искуство у Србији и говориле су српски језик.

Др Мери Блер је руководила радом болничке јединице Корзика од почетка организовања транспорта српских избеглица (8. октобра 1915) до септембра 1916.

Др Мери Алис Блер (*Dr. Mary Alice Blair*, 1880–1962) (Слика 3) рођена је 27. фебруара 1880. године у старој шкотској породици на Новом Зеланду, у Данидину, где је њен отац Вилијам Њушам Блер радио као виши инжењер за јавне радове од 1863. до 1890. Мери Блер је похађала Колеџ за девојке у Велингтону пре него што је уписала Колеџ Кентербери, 1898. Своје студије започела је на новоотвореном колеџу Викторија у Велингтону, али је универзитетско образовање стекла на Универзитетском колеџу у Окланду (*Auckland University College*), 1902. године. У жељи да се бави медицином, Мери Блер је отишла у Енглеску, где је студирала на Лондонском медицинском факултету

Слика 4. Др Мери Елизабет „Епинг“ Филипс (1875–1956), године 1919.
Figure 4. Dr. Mary Elizabeth "Eppynt" Phillips (1875–1956), in 1919

за жене (*London School of Medicine for Women*). После добијених квалификација лекара и хирурга на Универзитету у Лондону, 1907. године, провела је више од двадесет година у Краљевској болници у Лондону (*Royal Free Hospital, London*), а од 1908. до 1911. била је асистент на анестезији, болнички хирург и старији асистент на педијатрији. Поред приватне праксе, прво у Кенсингтону, потом у Вестминстеру, држала је предавања и радила на Пројекту за јавну службу (*Civil Service Commission Work*) [6].

За посебне заслуге у пожртвованој мисији указаној српском народу у Великом рату, Србија је одликовала др Мери Блер Орденом Светог Саве, IV реда.

Др Кетрин Емсли Андерсон (*Dr Catherine Emslie Anderson*, 1881–1934) родила се у Цејлону, у породици узгајивача чаја. Медицински факултет је завршила 1904. у Абердину (Шкотска). Диплому тропске медицине је стекла 1911. на Одељењу за тропску медицину (*Department of Tropical Medicine*) у Ливерпулу. Највеће искуство је стекла радећи у дечјој болници у Цејлону, где је и предавала дечје болести на Медицинском факултету Цејлона. У току Првог светског рата била је чланица Болнице шкотских жена у Солуну и на Корзици. Њено име се налази на меморијалној плочи Универзитета Абердин. Др Андерсон је 1921. године постала члан Краљевског удружења хирурга (*A Fellow of Royal College of Surgeon – FRCS*).

Др Мери Филипс из Ваљева

Др Мери Елизабет Филипс (*Mary Elizabeth Phillips*, 1875–1956) рођена је у Велсу, у подножју планине

Слика 5. Др Мери Филипс, лекар у Болници шкотских жена у Ваљеви и на Корзици

Figure 5. Dr. Mary Phillips, a physician at the Scottish Women's Hospital in Valjevo and on Corsica

Епинт. Завршила је медицину на Медицинском факултету Универзитета Кардиф (*Cardiff University, Medical College*) 1900. године, а лекарску праксу обавила у Краљевској болници (*Royal Free Hospital*), у Лондону. На почетку Првог светског рата др Филипс се придружила медицинској мисији у саставу Болнице шкотских жена (Слика 4). Прва служба је била у болници на Малти, где је обављала дужност лекарског помоћника др Алис Хачинсон. Била је то јединица Болнице шкотских жена која је указала помоћ великом броју рањених Аустралијанаца и Новозеланђана после битке на Галипољу.

Др Филипс је од јуна 1915. године радила у Другој јединици Болнице шкотских жена у Ваљеви (Слика 5), као лекарски помоћник др Алис Хачинсон. У Ваљеви се разболела па је 1. септембра 1915. године враћена у домовину на опоравак. После опоравка др Филипс је путовала по Великој Британији и држала предавања за промоцију деловања Болнице шкотских жена.

После повлачења српске војске преко Црне Горе и Албаније, др Филипс ће се заједно са неколико милосрдних сестара, које су већ биле у Србији, прикључити Болници шкотских жена у Ајачу, на Корзици. Са Корзике је др Филипс писала како јој је драго што је поново међу Србима, који су је топло дочекали. Српски рањеници и рековалесценти на Корзици били су срећни што је неко могао да их поздрави на матерњем језику. Др Филипс је заслужено добила титулу најпопуларније докторке међу Србима, јер је описана „као савршена лекарка у сваком погледу“. Отуда није било ни чудо што је др Филипс постављена да управља Болницом шкотских жена, Јединицом Корзика на Корзици. Др Филипс је руководила Јединицом Корзика у Ајачу на Корзици од 1. маја 1916. до 4. јануара 1917.

У овом периоду др Филипс је имала велику помоћ и подршку др Едит Блејк Холвеј (*Dr. Edith Blake Hollway*, 1874–1948), која је радила у болници од 20. априла 1916. до 16. августа 1916. Др Холвеј је говорила српски јер је као лекарка Прве јединице Болнице шкотских жена радила у Крагујевцу, у време велике епидемије пегавог тифуса. Оснивањем Четврте јединице Болнице

шкотских жена постављена је за руководиоца јединице у Лазаревцу. Са доласком окупације, др Холвеј се повукла у Крушевац, где ће радити у Болници „Цар Лазар“, са осталим чланицама Болнице шкотских жена, под руководством др Елси Инглис.

Популарност др Мери Филипс потврђује и испраћај, када су младићи из Лазарета приредили позоришну представу и концерт. У њену част, у Ајачу, јануара 1917. године, приказана је српска верзија Молијера. Одласком није престала њена љубав према Србима. Др Филипс је као лекар асистент (*Assistant Medical Officer of Health in Merthyr Tydfil*) покренула обуку српских девојака за медицинске сестре, која је успешно обављена.

Др Елизабет Кортолд

Др Елизабет Кортолд (*Dr. Elizabeth Courtauld*, 1867–1947) рођена је као трећа ћерка Џорџа Кортолда (*George Courtauld*). Квалификовала се за медицинску сестру, али је имала јаку жељу да постане лекар. То није било лако, јер у је то време лекарска професија била привилеговано мушка професија и девојке нису имале приступ студијама медицине. Тако је Елизабет Кортолд студирала и завршила медицину на универзитету у Брислу. Пошто је обавила лекарски стаж у Краљевској болници у Лондону (*Royal Free Hospital*), добила је лиценцу лекара 1901. Након дугогодишњег боравка у Индији др Кортолд се вратила у Енглеску пре почетка Првог светског рата. Комитет Болнице шкотских жена поставио је др Кортолд за руководиоца Јединице Корзика. Запамћена је као особа која је упркос страхотама и трагедијама рата уносила оптимизам. Једном је рекла да она, као и остатак света, никад неће заборавити те године, те бројне тешко рањене војнике и уништене младости. Др Кортолд је руководила Јединицом Корзика у Ајачу највероватније од 13. јануара 1916. до краја јула 1917. По одласку са Корзике радила је у Болници шкотских жена у Рејмону, у Француској, од почетка августа 1917. до 6. марта 1919.

У болници на Корзици са др Кортолд радиле су др Хелена Џонс (*Dr. Helena G. Jones*, од 16. фебруара 1916. до 16. маја 1916) и др Софи Џексон (*Dr. Sophie Bangham Jackson*, од 30. септембра 1916. до 25. марта 1917). Др Софи Џексон је 1902. завршила медицину на Медицинском факултету у Њукаслу (*College of Medicine, Newcastle-upon-Tyne*).

Др Кортолд је носиоца српских и француских одликовања *Croix de Guerre* и *Legion d'Honneur*. Носилац је два висока француска одликовања као знак признања за своју храброст да настави операцију под већом у време непрекидне непријатељске паљбе. Као великодушан ктитор Болнице Халстед у Халстеду (Есекс), др Кортолд је 1920. поклонила 4.000 фунти, за изградњу новог амбулантног блока у знак сећања на свог оца Џорџа Кортолда. Доцније је живела у Персесу, у Гринстед Грину, где је преминула 26. децембра 1947. Хируршки блок Халстеда је недавно пресељен у новоизграђен комплекс зграда, који је понео име „Др Елизабет Кортолд“ [7].

Др Матилда Макфејл

Др Александрина Матилда Макфејл (*Dr. Alexandrina Matilda MacPhail*, 1860–1946) рођена је у Шкотској на острву Скај. Медицину је студирала на Лондонском медицинском факултету за жене (*London School of Medicine for Women*), где је успешно дипломирала 1887. године. После завршених студија медицине, др Макфејл је преузела службу лекарке у медицинској мисији у Индији.

Постављена је 1888. године за првог медицинског мисионара, када се бавила организацијом лечења жена. Др Макфејл је у Мадрасу основала диспанзер за сиромашне жене и децу, потом отворила малу болницу у комплексу бунгалова и ту живела и радила годинама. Прикључила се Болници шкотских жена из Индије и, мада јој је срце остало у Индији, заволела је Србе и била је вољна да ради на Корзици. Дужност управника болнице преузела је августа 1917. У писму комитету Болнице шкотских жена она наводи да је Корзика најлепше место где је радила: „*Corsica is certainly the most beautiful place she ever worked in*“. Руководила је Јединицом Корзика у Ајачу од 2. августа 1917. до 26. новембра 1917. Др Макфејл је имала у болници помоћ и подршку др Мери Грант Фергусон (*Dr. Mary Micholina Grant Ferguson*), која је радила у Болници шкотских жена на Корзици од 14. септембра 1917. до 9. новембра 1918.

Проведене године у избеглиштву и последице свих ратних страдања и страдања у повлачењу резултирале су већим бројем оболелих, што је указало на потребу за организованим здравственом заштитом. Српски потпорни фонд је помогао отварање пункта Болнице шкотских жена у Бастији, док је управа болнице поверена др Матилди Макфејл. Убрзо је у Бастији основано и Српско позориште, које је током 1917. године, трудом избеглих уметника и аматера, успешно приказивало популарне комаде из српског живота. Залагањем леди Бојл (*Lady Boyle*), а уз помоћ лорда Бојла (*Lord Boyle*) и других чланова Српског потпорног фонда, у договору са српским свештвенством отворена је српска црква, одмах до болнице. У тек отвореној српској цркви у Бастији прва служба је одржана 20. марта 1917. године, када су чинодејствовали прота Божа Николић и ђакон Пешић. „Тихо јецање и плач жена, деце и стараца био је одговор на јектенија тог дана.“ Истовремено, мисија Српског потпорног фонда имала је своје пододборе у Швајцарској, Италији и Румунији, а сви су радили са заједничким циљем – помоћи српском народу у Србији, у избеглиштву, у заробљеничким логорима [8, 9].

После одласка са Корзике, др Макфејл је преузела дужност лекарке у Болници шкотских жена у Саланшеу, у Француској, која је као санаторијум била намењена српским студентима оболелим од туберкулозе. У Саланшеу је радила од 1. фебруара 1918. до 1. новембра 1918.

После Првог светског рата вратила се у своју вољену Индију, али ће се радо сећати српске младости на Корзици, којој је дала обећање да ће једног дана посетити Србију.

Др Една Гест

Др Една Мери Гест (*Dr. Edna Mary Guest*, 1883–1958) рођена је 1883. у Лондону, у канадској држави Онтарио. Завршила медицину на Универзитету Торонто у Торонту, 1910. године. После постдипломских студија на Универзитету Харвард и лекарског стажа у Болници за жене и децу у Бостону, др Гест се придружила Канадској медицинској мисији у Индији (*Ludheana*), где је радила као професор анатомије и доцент на хирургији на Медицинском факултету за жене (*Women's Medical College*). Мада је на почетку Првог светског рата одбијена да као лекарка буде у саставу санитета, доцније у току рата постала је члан хируршке екипе у чину капетана у болници Нортхемптоншир у Хјустону (Енглеска), где је радила од 1915. до 1917. године. Др Гест, лекарка мисионар с великим медицинским искуством, радо се одазвала позиву Комитета Болнице шкотских жена. Тако је др Гест постављена за руководиоца Јединице Корзика и радила од 31. октобра 1917. до 9. јануара 1918. Одласком са Корзике, др Една Гест је преузела место лекара у Болници шкотских жена у Рејмону, Француска, где је провела мало времена (од 1. јула 1918. до 1. августа 1918) (Слика 6).

Слика 6. Др Една Мери Гест (1883–1958)
Figure 6. Dr. Edna Mary Guest (1883–1958)

После Првог светског рата др Гест се вратила у Канаду и 1919. отворила приватну праксу. Др Гест је била прва жена која је ангажована у новооснованој медицинској служби у Торонту у Болници медицинског факултета (*Women's College Hospital*). У овој болници др Гест је постала шеф Специјалног одељења за венерична обољења (*Special Department of Venereal Disease*).

За посебне заслуге хуманости у медицинској мисији др Една Мери Гест је одликована Орденом Британске империје (*OBE – the Order of British Empire*).

Слика 7. Др Онорија Самервил Кир (1883–1969)
Figure 7. Dr. Honoria Somerville Keer (1883–1969)

Као велики борац за равноправност жена и положај жена лекара у Канади, бирања је 1940. и 1941. године за председницу Федерације жена лекара Канаде (*Federation of Medical Women of Canada*) [10].

Др Онорија Кир

Др Онорија Самервил Кир (*Dr. Honoria Somerville Keer*, 26. децембар 1883 – 20. март 1969) рођена је у Торонту (Канада) од мајке Елајзе Самервил и оца генерал-мајора Џонатана Кира. Дипломирала је медицину и хирургију на Медицинском факултету за жене у Глазгову, 1910. године. Извесно време радила је као лекарка у Хамилтону, а са почетком Првог светског рата придружила се Болници шкотских жена (Слика 7).

Др Кир је била у саставу Јединице Гиртон и Њунам, која је почела са радом у Француској, потом пребачена у Ђевђелију, а завршила у Солуну, на Солунском фронту. Др Кир је у саставу ове јединице радила од 8. маја 1915. до 21. јануара 1918. Јединица Гиртон и Њунам у Солуну, под управом др Ен Луизе Макилрој (*Dr. Anne Louise McIlroy*, 1874–1968), одиграла је значајну улогу у лечењу српских рањеника након Горничевске и Кајмакчаланске битке. Касније је јединица постала позната по оснивању Ортопедског центра Калкута (*Calcutta Orthopaedic Centre*), који се бавио лечењем српских рањеника и инвалида. По ослобођењу, др Макилрој је основала Ортопедски центар за српске инвалиде, код Београда, испод Авале.

Др Кир је у Ајачу на Корзици руководила Јединицом Корзика, Болнице шкотских жена, која је лечила и неговала српске избеглице на Корзици. Др Кир је радила на Корзици од 8. маја 1918. до 15. јануара 1919 [7, 10].

У Болници шкотских жена је приређена велика свечаност поводом Божића, на дан 25. децембра 1918. Рањени

Слика 8. Српски ученици и студенти у Француској
Figure 8. Serbian schoolboys and students in France

Слика 9. Српски ученици у Француској
Figure 9. Serbian schoolboys in France

и болесни војници су добили поклоне од становника Бастије, а после заједничке закуске приређен је концерт. Пригодна свечаност је окупила велики број српских избеглица, чланице Болнице шкотских жена, Српског потпорног фонда, локално становништво Бастије, српско свештенство, наставнике и ученике из Лицеја. Посебно је био запажен хор српских ђака, који је певао патриотске и народне песме из старог краја, о чему су писали и бастијски листови. У Српској цркви у Бастији припадници српске избегле колоније приредили су и свечаности за Видовдан и Петровдан 1918. са свечаним литургијама и благодарењима у част рођендана Њ. В. краља Петра I [6] (слике 8 и 9).

Др Кир је била последња управница болнице у Ајачу, јер је болница затворена у пролеће 1919. Повратком српских избеглица у домовину престала је потреба за овом врстом болничке установе.

После Првог светског рата др Кир је краће време радила у болници у Ланарку, у Шкотској. Године 1924. стекла је диплому тропске медицине и постала лекар у државној болници у Нигерији. Носилац је два висока француска одликовања: *Croix de Guerre* и *Medaille d' Honneur*. Србија је др Онорију Кир одликовала Орденом Светог Саве.

Поред др Онорије Кир на Солунском фронту и Корзици, и др Едне Гест на Корзици, у саставу Болнице

шкотских жена велики број Канађана, лекара и другог медицинског особља пожртвовано је помагао српским војницима у канадским болницама на Солунском фронту [9].

Са Корзике, болничарка Агнес Патерсон (*Agnes Paterson*) писала је својима: „Ајачио је дивно место, палме, наранџе, лешници, и смокве поред путева. Нажалост и врло топло место. Имали смо две болнице, једну велику 'општу' која је исто тако лечила рањене војнике, а служила и као породилиште за Србе... Наша друга болница била је за инфективне болести, грозницу, тифус итд. и увек смо имали неколико тешких болесника... Сви смо били јако сложни и срећни у целој јединици. Често би на крају дана, када је претопло и

кад смо сви преморени да се одвучемо на спрат, седели и певали заједно. То подстиче наше расположење и умањује носталгију за домовином“ [3]. „Медицинске сестре и болничко особље су савршено радили и заслужују све похвале“ [3].

Тако су пролазили дани, месеци, године у борби за живот избеглих и прогнаних. А њихови једини погледи наде су били упрти у небо и њихове спасиоце, лекаре и сестре.

Захвалница

Аутор захваљује Алану Камингу из Шкотске на скупљеним фотографијама за овај рад.

ЛИТЕРАТУРА

1. Popović-Filipović S. Za hrabrost i humanost, Bolnice škotskih žena u Srbiji i sa Srbima za vreme Prvog svetskog rata 1914–1918, Beograd: Signature; 2007.
2. Popović-Filipović S. Elzi Inglis (1864–1917) i Bolnice škotskih žena u Srbiji u Velikom ratu – 1. deo. *Srp Arh Celok Lek.* 2017; 146(3–4):226–30.
3. Leneman L. *In the Service of Life.* Edinburgh: The Mercat Press; 1994.
4. Popović-Filipović S. Svedočanstva iz Prvog svetskog rata. Valjevo: Istorijski arhiv; 2017.
5. Popović-Filipović S. Mary Alice Blair. *Scottish Women's Hospitals. A-Z of personnel.* (Accessed July 2017) Available at: <http://scottishwomenshospitals.co.uk/women/>
6. McLaren ES. *A History of the Scottish Women's Hospitals.* London: Hodder and Stoughton; 1919.
7. Bojić D. *Srpske izbeglice u Prvom svetskom ratu (1914–1921).* Beograd: Zavod za udžbenike; 2007.
8. Đokić MM. *Naši na Korzici.* Knjiga prva. Beograd: Prosveta; 1923.
9. Popović-Filipović S. *Iz postojbine javora. Kanadsko-britanska medicinska i humanitarna pomoć Srbiji u Prvom svetskom ratu.* Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2013.
10. Sorr K. *Excluded from the Record: women, refugees and relief, 1914–1929.* Bern: Peter Lang, International Academic Publisher; 2010.

Serbs on Corsica in the Great War – Part 2

Slavica Popović-Filipović

Serbian Medical Society, Section for History of Medicine, Belgrade, Serbia

SUMMARY

Historians and historical research of the role of the Serbian nation in the Great War give ample respect and recognition of the great battles and great victories. However, the exodus of the Serbian people and its armies out of Serbia is also not forgotten. Neither are the Salonika Front, nor other battlefronts. Less well known and researched is the fate of 35,000 young Serbian recruits, the young people dispersed to distant lands.

This research is concentrated on the fate of the Serbian refugees in Corsica, on those who helped them, looked after them, and treated them to recovery, and who themselves came there from other parts of the world. Those Serbian refugees in Corsica were looked after by the representatives of diplomatic, humanitarian, and medical missions from Serbia, France, and Great Britain. The life of the Serbian refugee colony in Corsica was organized, financed, and supported by the Royal Serbian Government in exile in France, the French Relief Committee

for the wounded, sick, and refugees, the Serbian Relief Fund, the Scottish Women's Hospitals for Foreign Service, the local authorities, and numerous individuals in Corsica.

We have paid particular attention to the Scottish Women's Hospital in Corsica that provided a special hospital unit called "Corsica Unit," situated in Ajaccio, with the isolation ward in Lazaret, and ambulances and dispensaries located in various villages, where the Serbian refugees were billeted. At the time of centennial commemorations of the Great War, we want to express our profound gratitude to the humanitarian and medical assistance from all quarters, and in particular to the Scottish Women's Hospitals, and Dr. Elsie Inglis, the founder and the leader of this medical mission.

Keywords: World War I; French medical help; Serbian Red Cross; Serbian Relief Fund; Scottish Women's Hospitals; Corsica; Serbia; Inglis E